

מסורת הש"ס
 א. ב"ב קמ"ב. ילק"ש תורה תקל"ח. שם תקכ"ט.
 ב. ב"ב ק"א. ילק"ש תורה תקכ"ח. שם תקכ"ט.
 ג. ב"ב קכ"ב. וראה שם קכ"ד. ספרי דברים כא, יז.
 ד. מדרש תנאים לדברים כא, יז. ילק"ש תורה תקכ"ח. שם תקכ"ט.

גרסות
 ולא את היבם במשניות ובכת"י: ולא היבם. וכולם אין נוטלין בשבח יש בכת"י: וכולן אינן נוטלין. ולו משפט בכת"י ועוד: לו משפט כבמקרא, וראה עיונים.

ולא האשה נוטלת את אלה מנכסי בעלה בשביל חוב כתובתה, כשנתגרשה או כשמת בעלה, ולא הבנות נוטלות מהם בשביל מזונותיהן שהן זכאיות להם מנכסי אביהם שמת, ולא היבם שייבם את אשת אחיו, וזוכה בחלק האח בירושה, נוטל את חלק אחיו בשבח ששבחו הנכסים לאחר מות האב, ולא בראוי להגיע לו. וכולם אין נוטלין בשבח, ולא נוטלים בראוי כבמוחזק.

א גמרא שנינו במשנה שהבכור אינו נוטל פי שנים בנכסי האם. ומבררים: מאי טעמא [מה טעם הדבר]? אמר קרא [הכתוב]: "ולו משפט הבכורה" (דברים כא, יז), לומר: משפט הבכורה הוא לאיש, ואין משפט הבכורה לאשה, שלגבי ירושת האשה אין משפט הבכורה נהג. ועוד שנינו לגבי הבכור: ואינו נוטל פי שנים בשבח שהשביחו נכסי האב לאחר מותו. וטעם הדבר –

דכתיב [שנאמר]: "כי את הבכור וכו' יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו" (שם), והרי זה לא מצוי בידי האב בשעת מותו. ועוד שנינו: ולא נוטל הבכור פי שנים בראוי כבמוחזק. וגם כזה טעם הדבר – משום דכתיב [שנאמר]: "בכל אשר ימצא לו", וזה אינו מצוי בידו. ועוד שנינו: ולא האשה גובה את השבח, ולא את הראוי בכתובתה.

ולא האשה בכתובתה – לא נשנה שהשחינו. אם אינם שוין הנכסים נשעת מימת צעלה כדי שיעור כתובה, ואחר כך השחינו – אינה נוטלת אלא כמה שהיו שוין, ולא נראוי כנמוחזק. ולא הבנות – שהיה מקבל עליו לזון את צמה שהיה לה מאיש אחר חמש שנים – אינה ניזונת לאחר מיתתו אלא לפי מה שהנכסים שוין, לא נשנה ולא נראוי.

ולא היבם – שנוטל פי שנים, חלקו וחלק המת, שייבם את אשתו – אינו נוטל [בחלק] אחיו לא נשנה ולא נראוי. וכולן אין נוטלים כו' – מפרש בגמרא אמאי נקיט ליה.

גמרא כי הוא ראשית אונו ולו משפט הבכורה – משמע דלדידיה קאי. כלומר, נכסיו משפט הבכורה ולא נכסיו אשתו. לו – לא נשנה מיתה.

תוספות

נתן אין כאן. דהא מילתיה דרבי טרפון דאמר ינתנו לכושל שבהם, ורבי עקיבא נמי היה מודה ליה – אי לאו טעמא דכולן צריכין שבועה, ואין היורשין צריכין שבועה. ומסתבר דאתיא אפילו כרבנן דפליגי ארבי נתן. והיינו טעמא דלא שייכא דרבי נתן – לפי שלא היה ממון זה ביד היתומים מעולם, אלא עכשיו באין ליטול מכח ירושה ועדיין לא בא לידם. להכי מודו ביה רבנן לרבי נתן שניתן לבעל חוב ולכתובת אשה. אף על גב דלא סבירא להו כרב נחמן במחיי המלוה, שאז יאמרו שאין מוציאין דאמר ינתנו לכושל שבהם, והניח פירות התלושין דקתני נמי התם: כל הקודם בהם זכה, ואיפלו בה רבי טרפון ורבי עקיבא בריש המשנה, במלוה ופקדון ביד אחרים (כתובות פד, א) – ההיא נמי בפירות שאינם ביד היתומים מיירי, כדקתני: כל הקודם בהם זכה, והשתא דתקון רבותינו הגאונים שיגבו אשה ובעל חוב ממשלטי דיתמי – גובה אשה אפילו ממלוה אביהם של יתומים, בין גבו קרקע בין גבו מעות. דמלוה לא חשיבא ראוי לגבי כתובה, אלא מוחזק הוי, כדפרישית. ובלאו האי מתניתין ד"הכתוב" (כתובות פד, א), שהוכחתי ממנה דמלוה מוחזקת לגבי כתובה, גובה אשה כתובתה ממלוה יתומים בזמן הזה, אפילו גבו מעות מכח תקנת הגאונים. דכיון דעשו מטלטלי כמקרקעי – הוה ליה מטלטלי שבנו יתומים בחובו אביהם משועבדים לבעל חובו דאביהם מדברי נתן, דמהאי טעמא חשבינן ליה לקרקע שגבו יתומים (חשובין) משועבדים מהאי טעמא כאילו אביהם גבאן מחיים. ולהכי ליכא למימר דליהוי ראוי לענין כתובה כמו לשאר דברים. מיהו קשה: מכל מקום הוה תרי חומרי בכתובה, שתקנו הגאונים שתגבה אשה ממלוה הבעל כשגבו היתומים מעות מדברי נתן; יש לומר: לגמרי עשו הגאונים כמקרקעי. ועוד: שרבינו תם שאומר שתקנת הגאונים דאורייתא – אינם תרי חומרי כלל. ואף על פי שאמרת כי גם בלא מלוה דיתמי מכח תקנת הגאונים אין להוכיח כל כך שיהו מטלטלי שגבו יתומים בחובת אביהם משועבדים לבעל חוב ולכתובת אשה מטעם דרבי נתן כמו קרקע, כשגבו קרקע, כיון דאלים שיעבוד קרקע לענין טריפה מלקוחות טפי משיעבוד מטלטלי, אך יש להוכיח דאשה גובה ממלוה מההיא ד"הכתוב" כמו שפירשתי. וכן עמא דבר להגבות לנשים ממלוה של בעליהן.

ולא האשה בכתובתה ולא הבנות במזונותיהן ולא היבם – הא דלא חשיב (בעלים) [בעל], דאמר רב פפא ב"יש נוטלין" (בבא בתרא קכ"ב), הלכתי: אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק – משום דשבח נוטל, כדפירש רבינו שמואל התם. דכיון דאין יורש אלא הוא – זוכה בנכסים מיד, (ובירושתו באו לשבח) [וברשותו בא השבח]. ונראה דכיון שאין הבעל נוטל בראוי – כמו כן אינו נוטל ממלוה אשתו, אפילו מה שהלוותה מנכסי מלוג שלה כשהיא תחתיו כדמוכח ב"ישור שגנח ארבעה וחמשה" (בבא קמא מב, ב) שאינו יורש נזקי אשתו (לרבנן) משום דהוה כמלוה, דמדמי ראוי דככור לראוי דגבי בעל, דמיייתי התם גבי בעל פלוגתא דרבי ורבנן דגבי בכור ב"יש נוטלין" (בבא בתרא קכ"ד, א). דלרבי צריך לאוקמה בגירשה, משום דלא חשיב מלוה ראוי בככור והוא הדין באשה. אף על גב דבבכור יש פסוקא, דלפינן מהדדי. ורבנן חשבי לה ראוי, אף על גב שאם הנוקין שלה באים לידה בחיים – היה עליהם תורת נכסי מלוג, כדמוכח מתניתין ד"מציאת האשה" (כתובות סה, ב). והאי דשבח ב"יש נוטלין" (בבא בתרא קכ"ד, ב) בעל דאירי ביה, ונקט בכור שאינו נוטל פי שנים במלוה – לאו משום דסבירא ליה דבעל שקיל במלוה, דהא ודאי לא שקיל, כדפרישית. אלא להכי נקט גבי בכור פסקא דמלוה – משום דלגבי בכור פליגי בה אמוראי התם בההיא שמעתא, ולהכי שבקיה לבעל ונקט בכור. והא ליכא לאקשווי אמאי לא תני להו בהדי הדדי הא (אין) [דאין] הבעל ובכור נוטלין בראוי כבמוחזק, ואין נוטלין במלוה – משום דלגבי בכור משנה שלימה היא, דכתנן הכא: דאין נוטל בראוי כבמוחזק. אבל בעל דאינו נוטל בראוי לא אשכח לא משנה ולא ברייתא, אלא מימרא היא בפרק "יש נוטלין" (שם קיג, א), דאמר רב אבהו אמר רבי ינאי, ומטו בה משמיה דרבי יהושע: מנין לבעל שאינו נוטל בראוי כבמוחזק – שנאמר: "הוליד את יאיר" וגו'.

עיונים

ולא האשה בכתובתה ולכאורה הדברים אינם ברורים, שהרי סכום הכתובה הוא מוגדר וקבוע עוד לפני מותו של הבעל! ורש"י (ד"ה ולא) פירש שמדובר במקרה שלא היה בגוף הנכסים בשעת מות הבעל כדי תשלום הכתובה. אבל לאחר זמן השביחו הנכסים, ועתה יש בהם כדי תשלום הכתובה, ואף על פי כן אין האשה מקבלת משבח זה (וראה רי"ף כתובות תחילת פרק חמישי).

ולא הבנות במזונותיהן הראשונים נחלקו מי הן הבנות ומהו חוב המזונות שאין נוטלות בו ראוי ושבח. רש"י פירש שהכוונה היא לבנות אשתו שהיו לה לפני נישואיה, וקיבל הבעל על עצמו שיוזנו מנכסיו זמן מסויים, ועל כך נאמר שאם מת – אין גובות מנכסיו אלא לפי ערך הנכסים באותה שעה, ולא לפי מה שהשביחו לאחר מותו. ובתוספות (ד"ה והאמר) התקשו בדבריו, ופירשו שהכוונה היא לזמן בנותיו שלו, והוא מתנאי בית הדין שיוזנו מנכסיו לאחר מותו. והסתמכו על כך שהביטוי "מזונות הבנות" מתייחס בדברי חכמים בדרך כלל לבנותיו שלו האוכלות בנכסיו מתנאי בית דין. ויותר מכך, הגמרא עצמה להלן התייחסה לזמן הבנות כ"תנאי כתובה", שתיקנו חכמים.

וכולם אין נוטלין בשבח ולא בראוי וכו' בסוגיית הגמרא יבואר מדוע חזרת המשנה ושונה דין זה.

ולו משפט הבכורה, משפט הבכורה לאיש וכו' לשון הכתוב היא: "כי הוא ראשית אונו, לו משפט הבכורה", והכוונה היא לכאורה, לבן הבכור עצמו. ובתוספת ו' למלה "לו" התכוונה הגמרא לומר כי "לו" מתייחס לנושא של המלה הקודמת "אונו", כלומר, לאב. אך פירוש זה מפקיע את משמעות הפסוק ממשוטו. ובמשך חכמה (דברים כא, יז) פירש שאמנם "לו" מתייחס לבן, אלא שדרשת הפסוק נובעת מהמכלול של כל הפרשה כולה, שם מדובר במי שהיו לו שתי נשים, אהובה ושנואה, ונאמר שם כי מי שהוא ראשית אונו של האב – דווקא לו משפט הבכורה, ומכלל זה אתה למד שמי שאינו ראשית אונו של האב – אין לו משפט בכורה, גם לא בנכסי אמו וראה בב"ב (ק"א, ב) דרכי דרש אחרות לדין זה שאין בכור נוטל פי שנים בנכסי האם.

ואינו נוטל בשבח דכתיב בכל אשר ימצא לו ובמסכת ב"ב (קכ"ד, א) למדו דין זה ממקור אחר: "לתת לו פי שנים" (דברים כא, יז) שהתורה קראה את חלק הבכורה "מתנה", ואין אדם (האב) יכול לתת מתנה קודם שתיגע לידו, לפי שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם (רשב"ם), ורבינו יונה שם הביא פירוש כי הכוונה היא לבכור, שאינו יכול לזכות בשבח אלא משעה שהגיע חלק הירושה לידו. ובחידושי רבינו יונה (ב"ב שם) כתב שהסוגיות חלוקות. אבל יש מפרשים ששני הפסוקים הללו משלימים זה את זה, שאכן הלימוד העיקרי הוא מדרשת הסוגיה כאן "ימצא לו", אך אילו לא נאמר "לתת לו" לא היינו ממועטים אלא רק סוג אחד של שבח – זה הבא מחמת עמל היתומים, ומ"לתת לו" מיעטנו גם שבח הבא ממילא, ללא הוצאות ועמל, שאין הבכור נוטל בו פי שנים (מהרש"א בב"ב שם). וראה שטמ"ק בב"ב שם בשם רב"ד, מהר"ט אלגאזי.

אורה ההלכה

ולא האשה בכתובתה אין עיקר כתובת אשה והתוספות שעליה נגבים מהשבח שהשביחו נכסי הבעל לאחר מותו, בין שהשביחום היורשים, בין שהשביחום הלקוחות ובאה לטרף מהם, ואפילו משבח הבא ממילא, וכגון שהתיקרו הנכסים, או שהיתה זו קרקע ועלו בה אילנות (ח"מ). וכן אינם נגבים אלא מהנכסים שכבר באו לרשות הבעל לפני שמת והיו מוחזקים בידו. כמשנה. ובזמן הזה, לדעת הרמב"ם (בפיה"מ) הרידה גובה אף מהשבח ומהראוי, ולדעת הרא"ש ועוד אינה גובה (ח"מ). (רמב"ם ספר נשים הלכות אישות פט"ז ה"ה). ספר משפטים הלכות מלוה ולוהה פכ"א ה"א. שו"ע אה"ע ק, ב).

ולא הבנות במזונותיהן אין הבנות ניזונות לאחר מיתת אביהן מהשבח ששבחו נכסי אביהן לאחר מותו. כמשנה. וכן אין המזונות נגבים אלא מהנכסים שכבר באו לרשות האב לפני שמת והיו מוחזקים בידו. ובזמן הזה, לדעת הרמב"ם (בפיה"מ) הרידה גובה אף מהשבח, ולדעת הרא"ש ועוד אינה גובה (ח"מ). (רמב"ם שם).

בעל חוב – שהלואה למצרכיו מעות ומכר לזה הנכס והשצמח לקוחות – טורף צעל חוב הגוף והשצמח. והך אשה נמי צעלת חוב היא. מקולי כתובה – זה אדם מקולי כחובה. בכור קרייה רחמנא – "והיה הכבוד אשר מלך" ומקמינן צימום (כד, ה) דצינע מיירי, וקאמר רחמנא דמלוא ליינע צדול. יקום על שם אחיו – והיינו לנחלה, כדאמר צימום (כד, ז): צכור קרייה רחמנא. ודינו כצכור, ללא יטלו צראוי, וצנע צין מיתמ אביהם ליינע. והרי קם – משעה שנשא אשת אחיו (כמו) [קמו] פי שניס נכסיו צנעו. וכי אשנע – צנעו אשנע ונטל פי שניס אף צנעו.

תוספות

והאמר שמואל בעל חוב גובה את השבח מקולי כתובה שנו כאן – ביתומא איירי הכא, דומיא דבנות במזונותיהן. דמזון האשה והבנות אין גובין מנכסים משועבדים, כדתנן בפרק "הנושא" בכתובות (קא, ב). ובקונטרס פירש: מזון הבנות – כגון נשא אשה ופסק לזון בתה. ולפירושו אין ראייה, דמצי איירי

שפיר בשבח לקוחות. ואין לשון "בנות" משמע כן, דמה ליה בנות יותר מבן? דהכי נמי בן אם פסק עם אשתו, כי היא דקתני גבי חמשה גובין מן המחוררין: והמקבל עליו לזון בת אשתו וכן אשתו. ולא הוה ליה נמי למינקט "בנות" לשון רבים, אלא הוה ליה למיתני: "ולא בת אשתו במזונותיה". דלשון "בנות" משמע מזון הבנות, דתנן ב"הניזקין" (גיטין

ותוהים: איני [כן הוא]? והאמר [והרי אמר] שמואל: בעל חוב גובה את השבח מנכסי הלווה שהשביחו לאחר מותו. והרי כתובת האשה היא שטר חוב והרי היא כבעל חוב! אמר ר' אבא: מקולי כתובה שנו כאן, זוהי הקלה מיוחדת שהקלו על הגברים בענייני כתובה. ועוד שנינו: ולא הבנות

נוטלות בשביל מזונותיהן, בשבח ששכחו נכסי האב לאחר מותו, ולא בראוי. ומסבירים: מאי טעמא [מה טעם הדבר]? מזון הבנות הוא מתנאי כתובה, ותנאי כתובה ככתובה דמי [נחשב]. ואינו גובה יותר מן הכתובה עצמה. ועוד שנינו: ולא היבם נוטל בשבח ובראוי. ומסבירים: מאי טעמא [מה טעם הדבר]? "בכור" קרייה רחמנא [קראה אותו התורה] את היבם, ולכן דינו בחלק אחיו המת כדין בכור בחלק הבכורה. אמר אביי: לא שנו דבר זה אלא בשבח ששכחו נכסים בין מיתה של האב ליבום, אבל מה ששכחו הנכסים בין יבום לחלוקה של הנכסים – שקיל [נוטל בהם] את חלק האב. מאי טעמא [מה טעם הדבר]? "יקום על שם אחיו המת" (שם כה, ו) אמר רחמנא [אמרה התורה], והרי קם

כבר. רבא אמר: אפילו שבה שהשביחו הנכסים בין יבום לחלוקה נמי לא שקיל [גם כן אינו נוטל]. מאי טעמא [מה טעם הדבר]? שהרי דינו כבכור, מה בכור אין לו זכות יתירה קודם חלוקה, אף יבם נמי [גם כן] אין לו קודם חלוקה. שנינו במשנה: וכולם אין נוטלין בשבח.

מח, ב) שאוכלת בתנאי בית דין, כדתנן בפרק "נערה שנתפתחה" (כתובות נב, ב): לא כתב לה "בנן נוקבן דיהויאן ליכי מינאי" כו' – חייב, מפני שהוא תנאי בית דין, ועוד: דפריך הכא טעמא משום דתנאי כתובה (כתנאי בית דין) [ככתובה]. ובתה הניזונית בפסק עם אשתו לזון את בתה חמש שנים – לא מקרי תנאי כתובה, דאינה ניזונית מכח שהיא בתה, דאפילו בת אחרים היתה ניזונית אם פסק עליה עם אשתו, שהיא כבעל חוב! אלא במזון הבת, שהוא תנאי בית דין איירי. והנהו לא גבי ממשעבדי, כדתנן בגיטין ב"הניזקין" (מח, ב) ובכתובות פרק "הנושא" (קא, ב). ואם כן הא ודאי הא דקאמרי הכא דאין גובות שבח כי אם קרן – היינו מיתמי, ולא מלקוחות. ודומיא דהכא איירי בכתובה דלא גביא משום דמקולי כתובה שנו כאן, כדאמר טעמא. משמע אבל בעל חוב גובה שבח כדאמר שמואל, ואפילו מיתמי. וכדפרישית דביתמי עסקין. ואף על גב דאמר בפרק קמא דבבא מציעא (טז, א), דבעל חוב גובה שבח מלקוחות, שכך כתב לו מוכר ללוכח: "אנא איקום ואישפי ואימרוק זבינא אלן אינון עמליהון ושביחיהון", אבל המקבל מתנה דלא כתב לה הכי – לא גבי, כיון דאין לו על מי לחזור – מהאי טעמא גופיה דלא גבי מיתמי דאין להם על מי לחזור יש לחלק בין יורש למקבל מתנה. דירש כרעיה דאבוא הוי, ויש לו לבעל חוב לגבות את השבח ממנו כמו מאביו. ומשום נעילת דלת צריך לתקן שיגבה מהן את השבח יותר ממקבל מתנה, דלא שייך לאב. והא דאמרינן בפרק "המקבל" (בבא מציעא קא, א): יתומים אומרים "אנו השבחנו" ובעל חוב אומר "אביכם השביח" כו'. משמע דאם השביחו יתומים – לא גבי בעל חוב שבחא, היינו דוקא כשעשאה אפותיקי. דהכי נמי קאמר התם דלא גבי מלקוחות, דקאמר שמואל: שלשה שמין להם את השבח ומעלין אותם דמים, אלו הם: בכור לפשוט, ובעל חוב ליתומים, ובעל חוב ללקוחות. ומההוא דשמואל מיייתי התם דאי איתו יתמי ראייה דאינהו אשבחן – בדמי מסלקין להו. משמע שלשון ענין אחד באפותיקי. דפריך עליה: מי אמר שמואל בעל חוב ללוכח היבם ליה שבחא? והאמר שמואל: בעל חוב גובה מן השבח! ומשני: הכא במאי עסקין בשעשאה אפותיקי. (כל) [פירוש] הא דאמר בעל חוב גובה שבח – כגון דאמר ליה "לא יהא לך פרועון אלא מזו", וכשהגיע זמן הויא ליה כמאן דגבי, ושאר שדות של בעל חוב, [נהוי כיווד לשדה חבירן] ונטעה שלא ברשות. וגרע כחו של בעל חוב במה שנעשית אפותיקי, דמשום דהויא כמאן דגביא – צריך לשלם דמי השבח בין ליתומים בין ללקוחות. והיינו דקאמר בתחילת הסוגיא גבי יתומים: ארעא, כיון דלגוביינא קיימא – כמאן דגביא דמיא. גם בקונטרס פירש עלה דכשנעשית אפותיקי מוכח כדלקמן בשמעתין. ומה שתיירך התלמוד תחלת הקושיא דשמואל: הא דמסיק בה שיעור ארעא ושבחא הא דלא מסיק כו' – לא קאי במסקנא, דמוקימין לה כשעשאו אפותיקי. דאפילו מסיק בה שיעור ארעא ושבחא – צריך לשלם ליתומים וללקוחות דמי שבחן, כדפרישית. ועוד: דעל כרחיך הך יתומים אומרים "אנו השבחנו" לא מתוקמא דלא מסיק בה שיעור ארעא ושבחא, דאם כן אפילו אביהם השביח לא שקיל. אלא ודאי במסיק

עיונים

קולי כתובה אף ששטר הכתובה הוא בעצם שטר חוב, מקילים בו בכמה דברים יותר מאשר בשטר חוב אחר. וכשם שהקלו בו שגובים אותו מן הזיבורית (הגרועה) שבנכסי הבעל, בעוד שסתם מלווה נגבה מבינונית – אף הקלו בדיון זה. ועיקר הטעם הוא, שבניגוד להלוואה רגילה, שהמלווה עושה בעצם טובה ללווה (שהרי אינו מרוויח דבר, והריהו עושה רק חסד עם הלווה), וראוי לסייע לו, הרי לענין כתובה – נשים רוצות להינשא לא פחות משהגברים רוצים לשאת.

תנאי כתובה ככתובה תנאי כתובה הם זכויותיו וחובותיו של הבעל לגבי אשתו, המהווים חלק בלתי נפרד מן הכתובה, ובמשנה במסכת כתובות (נב, ב) הם מוגדרים כתנאי בית דין, שגם אם לא נכתבו במפורש – הריהם מחייבים. וכשם שהקלו בכתובה מלגבות משבח ראוי – כך גם בתנאי כתובה יש להקל. **בכור קרייה רחמנא** חכמים (יבמות כד, א) דרשו את הכתוב "והיה הבכור" (דברים כה, ו) כמתייחס לגדול האחים, שנאמר מתחילה: "יבמה יבוא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה" (שם ה). ולאחר מכן – "והיה הבכור", כלומר, הגדול צריך להיות היבם (רשי" שם). וראה עוד בעיונים שם. והדיוק כאן הוא אפוא מכך שהתורה קראה לו "בכור" ולא "גדול".

ונחלקו הראשונים האם הכינוי "בכור" מתייחס גם למעמדו של היבם בירושת אביהם המשותף, או רק ביחס לנכסיו של אחיו שמת, ומתוך כך נחלקו מהו "ראוי" האמור בעניין זה. שיטת רשי" (יבמות שם ד"ה בכור) היא כי היבם נדון כבכור ביחס לכל האחים בירושת האב. ולכן, גם אם היה האב חי בזמן מיתת האב – זוכה היבם בחלק האב שמת, ומה שנאמר "ראוי" נוגע אפוא למה שהיה ראוי להגיע לאב בירושה (וכגון שעדיין לא מת אבי האב). ואילו דעת בעל הלכות גדולות ורבינו חננאל היא (וכן פסק הרמב"ם) שהיבם יורש רק את מה שמוחזק ביד אחיו, ואם מת האב בחיי האב – הרי חלקו בירושת האב נחשב כראוי להגיע לידיו, ולא כמוחזק, ואין היבם זוכה בו (ראה רשב"א יבמות שם).

לא שנו אלא בשבח ששכחו נכסים בין מיתה ליבום ובפשוט מדובר בשבח נכסי

האב, שבהם היבם חולק עם אחיו. אבל בשבח של נכסי האב, שאינו חולק בהם עם אחיו – הוא נוטל גם את השבח (מגיד משנה נחלות פ"ג ה"ד). אך יש מן האחרונים שכתב שגם בנכסי אחיו אינו נוטל בשבח, עד שעת הייבום, שהרי עדיין לא הוברר אם יירש, ושבח הנכסים עד הביורור הוא של האחים (אבני נור, אה"ע סימן רכ"ח). **יקום על שם אחיו המת והרי קם** ופירש רשי" (ד"ה והרי) שמשעה שנשא את אשת אחיו עמד חלקו של אחיו ברשותו, וכשהשביח – ברשותו השביח. ורבינו גרשום פירש שכל זמן שעדיין לא קם על שם אחיו יש לו דין בכור ואינו נוטל בשבח, אבל אחר שיבם וקם – נסתלק ממנו דין בכור, והוא עומד במקום אחיו המת. **מה בכור אין לו קודם חלוקה** והדברים לכאורה קשים, שהרי הגמרא בבי"ב (קכז, ב) נפסק שיש לו לבכור קודם חלוקה, ולכן יש בידו אפשרות למכור, לתת או למחול על חלק הבכורה! ויש שתיירצו שדברי רבא כאן אינם על פי פסק ההלכה, ומתוך כך פסקו כאביי (ראה ר"ף בי"ב קכז, ב והג"ה הבת, ורא"ש בי"ב שם סימן י"א). אך רוב הראשונים הסבירו שדברי רבא כאן מתייחסים רק לשבח, שאף על פי שיש זכות לבכור בגוף הנכסים קודם החלוקה – אין לו בשבח, שהרי השבח הוא ראוי ולא מוחזק (מאירי בי"ב קכה, ב). ויש שהסבירו שגם בגוף הנכסים אין לו לבכור, ויש לו רק זכות ליטול פי שנים, ואותה זכות הוא יכול גם למכור או לוותר (יד רמ"ה שם).

אורח ההלכה

ולא את היבם המייבם את אשת אחיו, אף שירש את כל נכסי אחיו המת – אינו יורש אלא את אלו שכבר באו לרשות האב לפני שמת והיו מוחזקים בידו. אבל בנכסים שבאו לאחר מותו – אין ליבם בהם אלא כחלק שאר האחים. וכמו כן, כשמת האב קודם אחיו, אף על פי שנוטל מן הנכסים אלו שני חלקים, חלקו וחלק אחיו המת – אין היבם נוטל בשבח ששכחו נכסי אביהם אחרי מות האב עד שעת חלוקתו עם אחיו בנכסי אביו. ואפילו השביחו הנכסים אחר שיבם, קודם שחלקו – הרי זכותו בשבח כשאר אחיו. כדברי רבא בגמרא. (רמב"ם שם הלכות נחלות פ"ג ה"ז).

מסורת הש"ס
ד. ב"ק צה, ב. ב"מ יד, ב. טו, א. קי, ב.
ה. (הביטוי) כתובות קי, ב. ב"ב קלב, ב. ירושלמי פאה פ"ג ה"ז. שם כתובות פ"ב ה"ה. שם גיטין פ"ה ה"א. שכל טוב (בבב) בראשית פ"ז. ילק"ש תורה תתקכט.
ו. יבמות פט, א. כתובות נד, ב. (עיי"ש). קד, ב. נדה יב, ב. ז. ראה יבמות כד, א–ב. פ"ב ה"י. ספרי ומדרש תנאים דברים כה, ו.
ח. יבמות כד, א. מ, א. קי, א.

גרסות

מקולי כתובה שנו כאן ברוב כתה"י: **מקולי כתובה שנו ויש בכת"י: מקולי כתובה שנינו כאן.**
והרי קם בכת"י: והא קם.
אף יבם ברוב כתה"י: יבם ויש בכת"י: אף האי.

ומבארים שהלכה זו חוזרת ונשנית לאיתווי שבחא דממילא [להביא שבח שבא מעצמו]. לאחר מות האב או הבעל, כגון שהיתה חפורה והוא שובלי [שחזר, תבואה לא בשלה, בזמן שמת האב, ונעשתה שיבוליס], או שלפופי והוא תמרי [פדחי הדקל ונעשו תמרים], לומר שלמרות שהנכסים השביחו מעצמם ושאר האחים לא טרחו בדבר

— אין גובים מהשבח, ומה ששינוי שוב: וכולם לא נוטלים בראוי ככמחזק, בא לאיתווי נכסי דאבי אבא [להביא נכסים של אבי האב] כשמת האב קודם לאביו, ולומר שהבכור אינו נוטל בהם פי שנים (וכן האשה אינה נוטלת בכחבתה, והבנות במוזנותיהן, והיבם), למרות שנכסים אלו עתידים בודאות ליפול לידי הבנים, מפני שגם נכסים אלו נחשבים "ראוי", ולא מוחזק.

א משנה וְאֵלּוּ שְׂאִין חוּזְרִין בִּיּוּבֵל: הַבְּכוֹרָה, וְהַיּוֹרֵשׁ אֶת אֶשְׁתוֹ, וְהַמְיָיֵב אֶת אֶשְׁתוֹ; וְהַמְתָּנָה — דְּבַרֵי רַבִּי מֵאִיר, וְחַכְמֵי אוּמְרִים: הַמְתָּנָה כְּמֹכָר. רַבִּי אֱלֶעָזָר אוֹמֵר: פּוֹלֵם חוּזְרִין בִּיּוּבֵל. וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָה אוֹמֵר: אֵף הַיּוֹרֵשׁ אֶת אֶשְׁתוֹ יַחְזִיר לְבָנָי מִשְׁפָּחָה, וַיִּנְכֵּה מֵהֶן אֶת הַדְּמָיִם.

ב גמרא מאי טעמא דרבני מאיר? מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל, מתנה וירושא — לא, והגי מירושא — ירושה, דמתנה — מתנה; בכור — לתת לו פי שנים, מתנה קרייה רחמנא, והיורש את אשתו — ירושת הבעל דארריתא, והמייבם את אשת אחיו — "בכור" קרייה רחמנא. "וחכמים אומרים מתנה כמכר". מאי טעמיהו דרבנן? "תשובו" — לרבות את המתנה, והגי כולהו ירושה ניהו; בכור — אמר קרא: לתת לו פי שנים, מקיש חלק בכורה לחלק פשוט, מה חלק פשוט — ירושה, אף חלק בכורה — ירושה. רבי אלעזר אומר פולם חוזרים ביובל. סבר לה פרבנן דאמרי: "תשובו" — לרבות את המתנה, והגי כולהו מתנה ניהו; בכור — לתת לו פי שנים, מתנה קרייה רחמנא. והיורש את אשתו — ירושת הבעל דרבנן, והמייבם את אשת אחיו —

מסורת הש"ס
א. ראה ב"ב קכד, א.
ב. ב"ב קלט, א (חלק).
ו. וראה תוספתא בכורות פ"ו י"ט. ילק"ש תורה תתכת.
ג. ראה ירושלמי מע"ש פ"ד ה"א. שם ה"ב. וראה ב"ב סז, א.
ד. כתובות פד, א. וראה תוספתא בכורות פ"ו י"ט.
ה. ב"ב קכד, ב.
ו. כתובות פד, א. ילק"ש תורה תתכת.
ז. בכורות נב, א. ושם סומנו מקבילות.
ח. ערכין לא, ב. ילק"ש תורה תרסח. שם תתכת.
ט. כתובות פג, ב. פד, א. ילק"ש תורה תתכת.

גרוסות
שלפופי ברוב כותה"י כמקבילה: **שלופפי** ויש: **שלופפא**.
דאבי אבא בכת"י: **דאבא** ויש בכת"י: **אבא** **דאבא**.
ואלו שאין חוזרין במשניות ובכת"י: אלו שאינן חוזרין. המתנה כמכר במשניות: מתנה כמכר.
רבי אלעזר אומר במשניות וברוב כותה"י: **רבי אלעזר אומר**.
אף היורש את אשתו במשניות: **היורש את אשתו** וכן הגיהו בדפוסים החדשים.
יחזיר לבני משפחה ברוב כותה"י: **לפני משפחה**.
וינכה מהן במשניות: וינכה להם וכן הגיהו הב"ח. ויש בכת"י: **וינכה מהן** וראה בגמרא.
מתנה וירושא לא ברוב כותה"י: **ירושא ומתנה לא**.
והגי מירושא ברוב כותה"י בש"מ ובב"ח: **והגי דירושא**.
בכור לתת לו פי שנים בכת"י: **לתת לו פי שנים כתיב**.

לשוזן
חפורה מקורה המדויק של המילה לא נתברר, וכנראה שהיא קרובה לסורית "חורפא", שעניינה — עשב ירוק שהגבעול שלו טרם התקשה.
שלופפי יש הקושרים מלה זו לשרוש "שלפי" במובן צמח ופרח, ויש כיוצא בו במקרא (תהלים קכב, ו). ואחרים סבורים שהיא קרובה לערבית שלפ (סלף) שמוצוא: הקדים, ועניינה כאן — פרחי התמרים או הכפניות (תמרים כשהם עדיין בוטרי).

לאתווי שבחא דממילא — אלו ששינוי שיהיה חפורה והוא שובלי [להביא שבח שבא מעצמו]. לאחר מות האב או הבעל, כגון שהיתה חפורה והוא שובלי [שחזר, תבואה לא בשלה, בזמן שמת האב, ונעשתה שיבוליס], או שלפופי והוא תמרי [פדחי הדקל ונעשו תמרים], לומר שלמרות שהנכסים השביחו מעצמם ושאר האחים לא טרחו בדבר

א משנה וְאֵלּוּ שְׂאִין חוּזְרִין בִּיּוּבֵל: הַבְּכוֹרָה, וְהַיּוֹרֵשׁ אֶת אֶשְׁתוֹ, וְהַמְיָיֵב אֶת אֶשְׁתוֹ; וְהַמְתָּנָה — דְּבַרֵי רַבִּי מֵאִיר, וְחַכְמֵי אוּמְרִים: הַמְתָּנָה כְּמֹכָר. רַבִּי אֱלֶעָזָר אוֹמֵר: פּוֹלֵם חוּזְרִין בִּיּוּבֵל. וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָה אוֹמֵר: אֵף הַיּוֹרֵשׁ אֶת אֶשְׁתוֹ יַחְזִיר לְבָנָי מִשְׁפָּחָה, וַיִּנְכֵּה מֵהֶן אֶת הַדְּמָיִם.

תוספות
ביה שיעור ארעא ושבחא איירי. ואפילו הכי לא שקיל אם השביחו יתומים, כד[מ]פרש כשעשאו אפתיקי. ואשונייא קמא דהוה משני, הא דמסיק בה שיעור ארעא הא דלא מסיק כו' — הוה מצוי לאקשווי: אם כן הך יתומים אמרו אנו השבחנו, במאי נוקי לה? אי כדמסיק — אפילו השביחו יתומים שקיל, ואי דלא מסיק — אפילו השביחו אביהם הא לא שקיל! אלא לא קאי ההיא שנוייה אהא סוגיאה דיתומים אומרים אנו השבחנו, אלא אקושיא דשמואל אדשמואל, דאיתא נמי בפרק קמא דבבא מציעא (טו, א) ו"בהגזול קמא" (בבא קמא צה, ב).
לאיתווי שבחא דממילא חפורה והוא שובלי כו' — כרבנן איתא מתנייתין. דפליגי רבי ורבנן גבי בכור אם נוטל בשבח אם לאו, ומסיק התם: ובחפורה והוא שובלי, שלפופי והוא תמרי פליגי. והתם נמי קאמר רבא דאסור לעשות כדברי רבי.
בכור לתת לו פי שנים מתנה קרייה רחמנא — תימיה: בפרק שני דיבמות (כד, ב)

עיונים
לאתווי שבחא דממילא כלומר, מה שהבכור אינו נוטל פי שנים בשבח שהשביחו נכסי האב לאחר מותו (ושאר אלו ששינוי במשנה) — אינו רק במה שטרחו בו האחים כולם, אלא גם במה שהנכסים שבהו מאליהם, שלא על ידי טורח או הוצאה ולכאורה, פשוט הדבר, שהרי למועד דין זה מ"בכל אשר ימצא לו", ושבח זה גם כן לא היה מצוי. אלא, שיש לראות מה שבא מאליה מן הנכסים כמצוי בתוכם. ואין זה דומה לשבח האב על ידי מעשה היורשים, שאינו מוגדר כמצוי, שהרי כל המעשה נעשה על ידי היורשים אחר מות האב (ראה רבינו יונה ב"ב קכד, ב). ומכל מקום נחלקו התנאים (ב"ב שם) האם בכור נוטל פי שנים ב"שבחא דממילא", וכתבו התוספות (ד"ה לאתווי) שהסוגיה כאן היא לשיטת חכמים הסבורים שאין הבכור נוטל בזה פי שנים.

חפורה והוא שובלי שלפופי והוא תמרי מדברי הגמרא במסכת ב"ב (קכד, א) עולה שדוגמאות אלו באות להגדיר סוג מסויים של השבחה הנעשית מאליה — כאשר חל שינוי ממשי בגוף הדבר, וכגון שהשחת הפכה לשבלים. אבל בשינוי הנעשה מאליה, אך לא משנה את גופו של הדבר, כמו דקל דק שהתעבה — נחשב גם השבח בכלל "ימצא לו", הבכור נוטל בו פי שנים.
לאיתווי נכסי דאבי אבא משום שנתן היה לומר שנכסים אלו הריהם בכלל "מוחזק", משום שחזקה היה שיגיעו לאב, אם היה בחיים, או בנסיחו של רבינו גרשום — שהיתה דעתו עליהם. ואילו "ראוי" הם נכסים שהיה ספק אם יגיעו לידי האב, וכגון נכסי אחיו, שלא היה אביהם מוחזק בהם ליורשם, אלא רק אם ימותו בני אחיו (רש"י ורבינו גרשום).
מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל רבינו גרשום מפרש כי מקור דבריו של ר' מאיר בפסוק "והיה ממכרו ביד הקונה אותו עד שנת היובל" וכו' (ויקרא כו, כח). וכן מצויים פסוקים נוספים באותה פרשה הקושרים את חזרת היובל במכר. וכיוצא בזה הבינו חכמים (ראה מגילה יד, ב ועוד) מדברי הנביא "כי המוכר אל הממכר לא ישוב" וכו' (יחזקאל ז, יג). והמפרשים דנו במה שעולה מכתוב אחר ביחזקאל (מו, יז), שמתנה חזרת ביובל (ראה מרכבת המשנה הלכות שמיטה ויובל פ"א ה"ט).
ירושת הבעל דאורייתא לכאורה, אין צורך בכך, שהרי גם אם תוקף הירושה הוא מדרבנן, מכל מקום אין זה מכר, ולר' מאיר — רק מכר חזר ביובל. וכן יש להקשות גם לגבי בכור,

א משנה וְאֵלּוּ שְׂאִין חוּזְרִין בִּיּוּבֵל: הַבְּכוֹרָה, וְהַיּוֹרֵשׁ אֶת אֶשְׁתוֹ, וְהַמְיָיֵב אֶת אֶשְׁתוֹ; וְהַמְתָּנָה — דְּבַרֵי רַבִּי מֵאִיר, וְחַכְמֵי אוּמְרִים: הַמְתָּנָה כְּמֹכָר. רַבִּי אֱלֶעָזָר אוֹמֵר: פּוֹלֵם חוּזְרִין בִּיּוּבֵל. וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָה אוֹמֵר: אֵף הַיּוֹרֵשׁ אֶת אֶשְׁתוֹ יַחְזִיר לְבָנָי מִשְׁפָּחָה, וַיִּנְכֵּה מֵהֶן אֶת הַדְּמָיִם.

ומחזירין זה לזה – ומחזרין ומולקין. אין חוזרין לבטלה – שהיא מאנדי צורמו. אצל מחזרין ומולקין, ונטל פי שנים כנממלה. מכלל דרבי אלעזר דאמר חוזרין לבטלה קאמר – נממיה. טובה חכמה עם נחלה – טוה טעם חכמה חריפות האמורה עם נחלת הנרימות. שהיא רב ששט על צרימות, דלי הוא שמיע ליה לרב ששט הא דרביה – לא הוא פריך מילי. מקום מעמדו – שעשין מעמדות ששט למת. בעל כרחו – של לוקח. דמי קבר אשתו – דהוא חייב נקבורה, כדלמך נממיה כמות (מז). הדרן עלך יש בכור

תוספות

דמסיק גבי יבם: אלא "בכור" דקרייה רחמנא, למאי הלכתא – לגריעותא, דאינו נוטל בראוי כממוזק. אמאי לא קאמר לחשיבותא, דאינה חזרת ביובל בבכורה? ויש לומר: משום דאיכא רבי אלעזר דפליג הכא, ואמר: כולן חוזרין ביובל.

אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן האחין שחלקו לקוחות הן – ומה שקשה אדרבי אסי דריש פירקין (מח,א), דאמר: מחצה יורשין, ומה שמקשה רבינו תם: היאך מצינו דינו ורגליו בבית המדרש, דקיימא לן כרבי יוחנן דלקוחות הן, וכריש לקיש דקנין פירות לאו כקנין הגוף, ואם כן לא משכחת לך דמייני ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון – הכל פירשתי בפרק "החובלי" (בבא קמא פח,ב) ובפרק "בית כורי" (קז,א). ויש לפרש: דאף על גב דאית ליה לקוחות הן, וכל הנחו נמי דאית להו אין ברירה – לא אמרו דמחזירין ביובל, רק רבי יוחנן לבדו. דווקא על רבי יוחנן דייק בסוף "השולח" (גיטין מח,א) היאך מצא ידיו ורגליו, דהרי חזרת ביובל בכך. אבל כולהו אחריני סברי: אף על גב דלקוחות הן, דאין ברירה – מכר הוא דאמר רחמנא דליהדר ביובל, ירושה ומתנה לא, כדאמר לעיל. וכדאמר נמי לקמן בפרק בתרא (נו,ב), דאף על גב דאמר רבי יוחנן דאפילו חלקו תשעה כנגד תשעה ועשרה כנגד עשרה אין אומרים הוא חלקו המגיע משעה ראשונה לכך, אפילו הכי אצטרך לאשמועינן דלקוחות הון, וחוזרים ביובל, דסלקא אדעתין דאין חוזר מטעם דפרישתי. אי נמי: ילפינן כל חלוקת ירושה מחלוקת יהושע, דאמר ב"ש נחליו" (בבא בתרא קיט,ב) דירושא היא להם מאבותיהם, ואפילו הכי מודה בה רבי יוחנן דלא חזרה ביובל, כדקאמר: חד בר חד עד יהושע בן נון. דסברא הוא דלא חזרה, כיון שחלקו על פי נביאים ובאורים ותומים ובגזירת הכתוב. ובחד סברא פליגי שאר אמוראי על רבי יוחנן. וניחא השתא הא דפריך הכא רב אושעיא על רבי יוחנן ממתניתין, דקתני: ואלו שאין חוזרין ביובל הבכורה, ואיכא אמוראי דאית להו לקוחות הן, ואין ברירה, ולא פריך עליהו, אלא דווקא על רבי יוחנן – משום דאמר חוזרין. ואם תאמר: מאי קשה לרבי יוחנן? הא רבי מאיר קתני לה למתניתין, דאית ליה ברירה גבי לוקח יין מבין הכותיים (תוספתא דמאי פרק ז משנה ד)! ויש לומר: דחכמים נמי לא פליגי עליה בבכור אלא רבי אלעזר. ועוד: דאף על גב דאית ליה ברירה היכא דמכר הספק על פי תנאו, דלמא לית ליה בעלמא. שיש לחלק,

ומחזירין זה לזה – ומחזרין ומולקין. אין חוזרין לבטלה – שהיא מאנדי צורמו. אצל מחזרין ומולקין, ונטל פי שנים כנממלה. מכלל דרבי אלעזר דאמר חוזרין לבטלה קאמר – נממיה. טובה חכמה עם נחלה – טוה טעם חכמה חריפות האמורה עם נחלת הנרימות. שהיא רב ששט על צרימות, דלי הוא שמיע ליה לרב ששט הא דרביה – לא הוא פריך מילי. מקום מעמדו – שעשין מעמדות ששט למת. בעל כרחו – של לוקח. דמי קבר אשתו – דהוא חייב נקבורה, כדלמך נממיה כמות (מז). הדרן עלך יש בכור

"בכור" קרייה רחמנא.

אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: האחין שחלקו לקוחות הן, ומחזירין זה לזה ביובל. מותיב רב הושעיא: ואלו שאין חוזרין ביובל? הַבְּכוֹרָה! אמר ליה רבי אלעזר: מאי "אין חוזרין" – אין חוזרין לבטלה. מתקיף לה רב ששת: מפלל דמאן דאמר חוזרין – חוזרין לבטלה קאמר? קרי רב חמא עליה דרב ששת: "טובה חכמה עם נחלה"; ולא שמייע להו הא, דכי אתי רבין אמר רבי יוחנן, ואמרי לה רבי אלעזר אמר משום רבי אלעזר בן שמוע: מאי "חוזרין" – חוזרין לבטלה.

ד"רבי יוחנן בן ברוקה אומר: אף היורש את אשתו יחזיר לבני" וכו'. מאי קסבר? אי קסבר ירושת הפעל דאורייתא – אמאי יחזיר לבני משפחה? ואי קסבר ירושת הפעל דרבנן – דמים מאי עבדידתיהו? – לעולם קסבר ירושת הפעל דאורייתא, והכא במאי עסקינן – כגון שהורישתו אשתו בית הקברות, ומשום פגם משפחה אמור רבנן לשקול דמי וליהדר. וכדתניא: "המוכר קברו ודרך קברו, מקום מעמדו, ובית הספרו – באים בני משפחה וקוברים אותו בעל פרוח, משום פגם משפחה. ומאי "ינכה להם מן הדמים"? דמי קבר אשתו.

הדרן עלך יש בכור

שירושת הבעל דרבנן [מדברי חכמים]. אם כן הדמים שנוטל מבני משפחת אשתו מאי עבדידתיהו [מה מעשהיהם]. מדוע לא יחזיר בחינם? ומשיבים: לעולם קסבר [סבור הוא] שירושת הבעל היא דאורייתא [מן התורה], ומעיקר הדין אינו צריך להחזיר. והכא במאי עסקינן [וכאן במה אנו עוסקים] – במקרה מיוחד, כגון שהורישתו אשתו בית הקברות של משפחה, ומשום פגם משפחה, שלא יהיו קבורים בנחלה השייכת לאדם זר, אמור רבנן [אמרו חכמים]: לשקול דמי וליהדר [שיקח מעות ויחזיר להם אותה הקרקע]. וכדתניא [וכמו ששנינו בברייתא]: המוכר קברו או את הדרך לקברו, או את מקום מעמדו, שמתקבצים שם אנשים כדי לקונן ולנחם את האבלים לאחר הקבורה, או את בית הספרו – באים בני משפחה וקוברים אותו, את המוכר, בקבר המשפחה, בעל כרחו של הקונה, ונותנים לו את דמי הקבר או דרך הקבר, משום שיש בזה פגם משפחה. ולפי זה, מאי [מה פירוש] "ינכה להם מן הדמים" שבמשנתנו? לא הדמים שנוטל מן המשפחה, אלא שינכה מהדמים שמקבל מהם את דמי קבר אשתו, שהרי הוא חייב בקבורתה (ראה כתובות מז,ב).

כדפרישית לעיל (מח,א) דבור המתחיל דכולי.

"בכור" קרייה רחמנא [קראה אותו התורה], ולשיטתו חלק הבכורה חוזר ביובל.

אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן: האחין שחלקו ביניהם את נכסי האב – אין אומרים שהוכר הדבר שהגיע כל אחד לנחלתו, אלא כלקוחות הן, שקנו זה מזה את חלקו, ומחזירין זה לזה ביובל את החלקים שקיבלו.

מותיב [מקשה] על כך רב הושעיא ממשנתנו: ואלו שאין חוזרין ביובל – הבכורה! אמר ליה [לו] ר' אלעזר: מאי [מה פירוש] "אין חוזרין" – אין חוזרין לבטלה, שאין הבכור מפסיד את הבכורה, אלא לאחר שיחזרו ויחלקו ביניהם את הנכסים – יטול פי שנים, מתקיף לה [מקשה על כך] רב ששת: מכלל הדברים עולה דמאן דאמר [שמי] שאומר [במשנתנו שחוזרין – חוזרין לבטלה קאמר [הוא אומר], שהבכור שוב אינו נוטל פי שנים? ומדוע יפסיד את בכורתו? קרי [קרא] רב חמא עליה [עליו] על רב ששת פסוק זה: "טובה חכמה עם נחלה" (קהלת ז, יא), שלא די להיות בעל נחלה ברייתות, כרב ששת, שהיה בקיא בברייתות, אלא נצרכת גם בקיאות בדברי החכמה של האמוראים; ולא שמייע להו הא [וכי לא שמענו דבר זה] דכי אתי [שכאשר בא] רבין אמר בשם ר' יוחנן, ואמרי לה [ויש אומרים] שר' אלעזר אמר הלכה זו, משום רבי אלעזר בן שמוע (שהוא התנא ר' אלעזר במשנתנו): מאי [מה פירוש] חוזרין ביובל – חוזרין לבטלה, ויפסידו מה שקיבלו.

ד שנינו במשנתנו, ר' יוחנן בן ברוקה אומר: היורש את אשתו יחזיר לבני המשפחה וינכה מהן את הדמים. ושואלים: מאי קסבר [מה הוא סבור]? אי קסבר [אם סבור הוא] שירושת הבעל דאורייתא [מן התורה היא], אמאי [מדוע] יחזיר לבני משפחה? ואי קסבר [ואם סבור הוא] כן הדמים שנוטל מבני משפחת אשתו מאי עבדידתיהו [מה מעשהיהם]. מדוע לא יחזיר בחינם? ומשיבים: לעולם קסבר [סבור הוא] שירושת הבעל היא דאורייתא [מן התורה], ומעיקר הדין אינו צריך להחזיר. והכא במאי עסקינן [וכאן במה אנו עוסקים] – במקרה מיוחד, כגון שהורישתו אשתו בית הקברות של משפחה, ומשום פגם משפחה, שלא יהיו קבורים בנחלה השייכת לאדם זר, אמור רבנן [אמרו חכמים]: לשקול דמי וליהדר [שיקח מעות ויחזיר להם אותה הקרקע]. וכדתניא [וכמו ששנינו בברייתא]: המוכר קברו או את הדרך לקברו, או את מקום מעמדו, שמתקבצים שם אנשים כדי לקונן ולנחם את האבלים לאחר הקבורה, או את בית הספרו – באים בני משפחה וקוברים אותו, את המוכר, בקבר המשפחה, בעל כרחו של הקונה, ונותנים לו את דמי הקבר או דרך הקבר, משום שיש בזה פגם משפחה. ולפי זה, מאי [מה פירוש] "ינכה להם מן הדמים" שבמשנתנו? לא הדמים שנוטל מן המשפחה, אלא שינכה מהדמים שמקבל מהם את דמי קבר אשתו, שהרי הוא חייב בקבורתה (ראה כתובות מז,ב).

מסורת הש"ס
 י. ביצה לו,ב. גיטין כה,א.
 מח,א. ב"ק סט,ב. ב"ב קז,א.
 בכורות נו,א.
 יא. כתובות פד,א. ב"ב ק,ב. שמחות פ"ד יא. ילק"ש תורה תתקכח.

גרוסות

קרי רב חמא בכתי"י: **קרי רמי בר חמא**.
אף היורש בדפוסים חדשים הגיהו: **היורש** וראה במשנה.
לעולם קסבר יש בכתי"י: **אמר רב לעולם קסבר**.
והכא במאי עסקינן יש בכתי"י: **אמר רב הכא במאי עסקינן**.
לשקול דמי יש בכתי"י: **ליתנו ליה דמי**.
מן הדמים יש בכתי"י: **את הדמים**.

איש"ם

רב ששת
 מגדולי האמוראים בבבל בדור השלישי לאמוראים. רב ששת היה תלמיד מובהק ביחוד לרב הונא, אף כי שימש גם את שאר חכמי הדור. רב ששת היה מפורסם אף בדורו כגדול הבקאים בברייתות, ובשל ידיעתו המקפת בכל מכמניה של התורה שבעל"פה כנהוג "סיני", ורבים מחכמי הדור באו ללמוד מפיו בעיקר מתוך הנחה כי דבריו מבוססים תמיד על המקורות הראשונים. בערוב ימיו היה רב ששת עיור, ואף על פי כן הצליח להתמצא בכל בעיות החיים. הוא היה גם מבקר תדיר בבית ראש הגולה וכדרכו היה תקיף מאד ('קשה ככרולי'), ולא יותר גם משום כבודם של גדולי עולם. כפי הנראה היה רב ששת סוחר בנגדים וחי בהרווחה מהכנסותיו. ברוב המחלוקות בינו לבין חבריו (במיוחד רב נחמן) נפסקה הלכה כמותו בדיני איסור והיתור. לרב ששת לא היו בנים, והייתה לו בת אחת ונכדים אחדים.

ורבין ומאירי (שם) מסבירים שפגם הוא לבני המשפחה שורים נקברים בחלקת הקבר המיוחדת להם. **מקום מעמדו** בפירוש דבר זה כתב הרשב"ם (ב"ב ק,ב) שבדרך חזרה מן הקבורה היו עומדים, והולכים מעט וחוזרים ויושבים במקום אחר, וכן שבע פעמים. ובטעם הדבר הביא הרשב"ם שלושה הסברים: כדי לנחם את האבלים שיושבים עמם, וכדי להראות צער על המת, וכן שכל אחד ישב ויתן אל לבו שחיי האדם הבל. ויש שכתב שבכל מעמד ובכל מושב היו קוראים פסוקים כגון "הבל הבלים" וכיוצא בזה. וכן הסביר הרמב"ם (ראה הלכות אבל פ"ב ה"ה) כי היו מעמידים את האבלים עם הקרובים ואומרים בפניהם קינות וכיוצא בהם, ואחר כך היו מושיבים אותם באותו מקום ואומרים בפניהם דברים אחרים (רשות דברי כיבושים ותוכחות. מאירי), וחזר חלילה.

אורה ההלכה

האחין שחלקו וכו' האחים שחלקו בירושת אביהם הריהם נחשבים כלקוחות. ולכן מחזירים זה לזה חלקו ביובל, ולא תיבטל חלוקתם מכמות שהיתה (שאין החלוקה בטלה, אלא שמחליפים ביניהם החלקים. ר"י קורקוס). כ"י יוחנן. (רמב"ם ספר זרעים הלכות שמיטה ויובל פ"א ה"ב). **שהורישתו אשתו בית הקברות** בעל שירש מאשתו בית הקברות – יחזירו ביובל לבני משפחתה משום פגם משפחה, ויתנו לו את דמיה, ואלם נמכים לו דמי קבר אשתו, שהרי חייב בקבורתה. כ"י יוחנן בן ברוקה, וכביאר הגמרא. (רמב"ם שם הכ"א). **המוכר קברו וכו'** המוכר קברו ודרך קברו, מקום מעמדו ומקום הספרו – באים בני המשפחה וקוברים אותו שם בעל כרחו של לוקח, ומחזירים את דמיו. (רמב"ם ספר קנין הלכות מכירה פכ"ד ה"ז. שו"ע חר"מ ר"ז. ז. י"ד ש"ה, א).